

**סיכום לימוד העיון
במסכת בבא קמא-
חודש אלול.
כיתה י' 2**

פרק ראשון- הקדמה לחיוב על 'נזקי ממון'

פרק הראשון במסכת בבא קמא, עוסק ברובו במציאויות בהם ממונו של האדם מזיק, כלומר, לא מדובר בהיזק ישיר שהאדם עושה, אלא בהיזק שנעשה על ידי חפציו (או דברים שבאחריותו).

ההבדל בין 'גרמא להיזק ישיר

בשיעור חידדנו את הנקודה כי אין קשר בין כוונת האדם להיזק, לבין השאלה אם ההיזק או עקיף או ישיר. האדם יכול להיזק ע"י גופו אך בשוגג לחלוטין ולעיתים אף באונס. כמו כן יכול האדם להיזק במתכוון גמור, אך שלא באופן ישיר אלא באופן עקיף, המכונה בלשון הגמ' 'גרמא'.

מה דינו של המזיק ב'גרמא' ומה המשמעות של דין זה?

כאשר אדם מזיק ב'גרמא' הוא לא חייב לשלם מדין תורה, אך עדיין מחובתו לשלם בכדי לצאת בידי שמים. וכך נאמר בבב"ק (נו).

תניא, אמר ר' יהושע: ארבעה דברים, העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו.

והכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה.

והשוכר עדי שקר להעיד.

והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו

בשיעור שאלנו, אם כבר חייבה התורה את האדם לשלם, ובשמיים ידונו אותו במידה ולא שילם, א"כ מדוע שלא נחייב אותו גם כאן בארץ?

העלנו שניתן לבאר זאת על פי דבריו של הרב קוק בנוגע למושג אחר והוא 'לפנים משורת הדין'. וכך כותב הרב קוק (אגרת פט) ביחס למושג 'לפנים משורת הדין'.

ומה שצריך להסתפח על פי נדבת הרוח וחופש הרצון הטוב חייב להרשם בתור מדת חסידות. ואין לשער גודל ההפסד, שהיתה התרבות האנושית סובלת, אם אלה המדות הנעלות היו נקבעות בקבע חיובי. כי רק מה שהוא יותר הכרחי לחיים החמריים והמוסריים בהווה, ופוגע אם יחלש להשרשת העתיד, זה נכנס באזהרה, וגדול המצווה ועושה, אבל מה שקולע לעומק הטוב בהיותו עומד ומתפשט בתור טל של תחיה לימים יוצרו, מבלי לפגוע ברכותו וספוגיותו את כל מטרת העילוי העתידי, זכה להקבע בתור נדבה ואהבת חסד. זהו גורל ה"לפנים משורת הדין", שמאד יפעל לטובה לעת אשר יהפך לב האבן אשר לבני אדם ללב בשר.

הרב קוק מסביר שדברים שלא פוגעים בהתנהלות התקינה של החברה, ראוי שיישארו במישור של 'לפנים משורת הדין', ושיבואו מתוך רצונו של האדם ולא מכפייה חיצונית. באופן דומה אפשר לבאר גם במושג 'חייב בדיני שמיים', שישנם דברים שאמנם הם ציווי גמור, ולא חסידות כמו 'לפנים משורת הדין', אך עדיין הם לא נאכפים, אלא האדם בעצמו הוא השופט של עצמו, אף אחד לא יאכוף אותו, הוא בעצמו יהיה זה שיבין שהוא פגע באחר, ושעליו לשלם.

ההבדל בין גרמא לבין נזקי ממון

לאור ההקדמה שהבאנו, ניתן להבין כי יש חידוש בעובדה שהאדם חייב על ממונו שהיזק, שהרי לא הוא פעל באופן ישיר, אלא ממונו שלו הוא זה שהיזק.

א"כ מדוע באמת יש לחייב על נזקי ממון?

בשיעור הסברנו הסבר מציאותי שמבוסס על דברי הנתיבות בחושן משפט (סימן קנה ס"ק יח).

הנתיבות מעורר אותנו לכך שבעוד בב"ק בעניין נזקי ממון, אנו דורשים מהאדם שישמור על דבריו שלא יזיקו- בדיני שכנים מבואר בב"ב (יח: ועוד) שהלכה כר' יוסי שעל הניזק מוטלת החובה להרחיק שלא יזק, ואיננו דורשים זאת מהמזיק. הנתיבות מעצים את השאלה, שהרי הרבה מהנזקים שנמצאים בהלכות שכנים, דומים ממש לנזקי ממון בהם אנו מטילים את החיוב לשמור על המזיק. וכך הוא שואל:

דהנה לכאורה קשה על כל ההרחקות שמונה שם בפרק לא יחפור בב"ב.. הא כשהדבורים אוכלין החרדל או היונים בשדות, שורו ממש הוא...ומד' אבות נזיקין הן, ואמאי אמרי רבנן דא"צ להרחיק? ומשמע דאפילו בדיעבד פטורים...וא"כ קשה אמאי, הא הוי כד' אבות נזיקין.

הנתיבות עונה על כך, שבהלכות שכנים אם נטיל את חיוב השמירה על המזיק, אנו נמנע ממנו את היכולת להשתמש בגינה שלו באופן חופשי, לכן כאן בחרנו להמעיט מחיוב השמירה, בכדי לאפשר לשכן להתנהל בביתו. אך כאשר האדם יוצא למרחב הציבורי, עליו להיזהר יותר כשהוא שומר על חפציו. לאור כך רצינו להסביר, שיתכן כי התורה ראתה צורך לחייב את האדם על נזקי ממון, בשביל לשמור על המרחב הציבורי. מה שאין כן בגרמא שאינו מצוי כל כך ולא פוגע בהתנהלות התקינה של החברה.

כיצד הגדירה התורה שההיזק אינו גרמא?

עד כאן עסקנו בשאלה, מדוע חייבה התורה בנזקי ממון, בשונה בגרמא שפטרה תורה. ראשי הישיבות, עסקו בשאלה, כיצד בכל אופן הגדירה התורה שנזק הממון לא ייחשב כ'גרמא'.

בקרוב ראשי הישיבות נאמרו ב' אפשרויות מרכזיות:

- א. התורה הטילה על האדם את החיוב לשלם, וכאשר הוא עובר על חיוב זה, כביכול קנסו אותו לשלם.
- ב. התורה לימדה אותנו שממונו של האדם לא נקרא כפעולה עקיפה, משום שאנו מתייחסים לדברים ששייכים לאדם, כאילו הם האדם בעצמו, וכשהם הזיקו, זה נחשב כאילו האדם הוא זה שהזיק. (בהמשך נשתמש בב' האפשרויות הללו בכדי להבין פרשנויות שונות בדברי הגמ').

כמה אבות נזיקין יש?

המשנה מונה ד' אבות נזיקין, אבל בגמ' עולה כי ישנם הרבה יותר, הברייתא של ר' חייא מונה 24 אבות נזיקין. כמו כן גם כשניגש לביאור המשנה נראה כי יש לכל הפחות שישה. אמנם רק חמישה מתוכם הם שייכים למושג 'נזקי ממון', והשישי הוא נזק אדם.

פרק שני- המשנה

לאחר הקדמה זו, ניגש לבאר את לשון המשנה:
 ארבעה אבות נזיקין: השור, והבור, והמבעה, וההבער.

בגמרא התבאר כי ישנם ב' אפשרויות להבין את המשנה:

אפשרות ראשונה:

שור- רגל
 בור- בור
 מבעה- שן.
 הבער- אש.

אפשרות שניה

שור- קרן, שן ורגל.
 בור- בור.
 מבעה- אדם.
 הבער- אש

המשנה ממשיכה ואומרת :

לא הרי השור כהרי המבעה, ולא הרי המבעה כהרי השור.
 ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים, כהרי האיש שאין בו רוח חיים.

צינו בשיעור כי יש ב' הבדלים בין המשפט הראשון למשפט השני:

- א. במשפט הראשון המשנה לא מבארת במה שונה השור מהמבעה (וכן להיפך) ואילו במשפט השני מבארת המשנה שההבדל בין שור ומבעה לאש, הוא בכך שלהם יש רוח חיים, בניגוד לאש.
- ב. במשפט הראשון המשנה חוזרת ואומרת שלא רק שהשור אינו כמבעה, גם המבעה אינו כשור, ואילו במשפט השני המשנה אומרת רק ששונים המבעה וההבער מהאש, ולא אומרת גם את הצד ההופכי שהאש שונה מהם.
- ג.

מהי הסיבה להבדלים הללו?

ההבדל הראשון- (מדוע המשנה ביארה את ההבדל רק במשפט השני?)

תוספות (ב. ד"ה 'ולא זה') מבארים:

גבי שור ומבעה לא הולכך לפרש החומרא כי הכא משום דחד מחד קל למכורא חומר בלחד מה

שלין בחכירו.

תוספות מסבירים שהיות ושור ומבעה, הם שני יחידים, אין צורך לטרוח ולבאר את ההבדל שיש בין אחד לשני, משום שקל מאוד למצוא הבדל בין שני יחידים, אבל כאשר יש שני דברים יחד, קשה מאוד למצוא

הבדל בינם לבין דבר שלישי, משום שכאן כבר צריך למצוא מכנה משותף שיש בשניהם, ואין בשלישי, ולכן טרחה המשנה לומר לנו את ההבדל.

◇ מדוע בכל זאת המשנה לא פירטה גם את ההבדל בין שן ומבעה, מדוע לחסוך במילים?
 < יש חשיבות רבה במשנה לשמור על קיצור לשון, משום שכך הייתה הדרך לזכור את המשנה, ולמסור אותה ממקום למקום, כל תוספת מילים מכבידה על הזכרון, ולכן היא נכתבת רק כשהיא ממש נצרכת.

ההבדל השני- (מדוע המשנה חזרה על ההבדלים רק במשפט הראשון).

תוספות ממשיכים ומתייחסים לשאלה השניה:

והא ללא חני הכא ללא הרי האש כהרי השור ומבעה, כדקתני לעיל ללא הרי המבעה כהרי השור, משום שלא היה יכול למאורא חומרא מה שאין בפניהם.

דאי משום דכח אחר מעורב בו ואין הולך לדעתו כמו שורו- אין זה חומרא.

תוספות מבארים שלאש, אין שום חומרא (כלומר סיבה לחיוב) שעדיפה על פני שור ומבעה, ולכן אין מקום לומר שהאחד חמור מחבירו, אלא רק שהשור והמבעה חמורים מהאש.
 ציינו בשיעור כי הרשב"א חולק על כך וסובר שהמושג כוח אחר מעורב בו, יכול להתפרש לעיתים כחומרא.

מדוע כאשר יש 'רוח חיים' זה סיבה לחיוב?

העלנו בשיעור ב' אפשרויות, וכאן נביא את המקורות לכך.

□ **אפשרות ראשונה-** מציאותית כרגע האש לא יכולה להזיק, ולכן יתכן שהצורך לשמור פחות, מה שאין כן בבהמה שכרגע יכולה להזיק.

□ **אפשרות שניה-** כשאין בו רוח חיים פירושו שהוא לבדו, לא יכול להזיק, אלמלא יבוא גורם נוסף, ויוצא שלא ממוני הזיק לבדו, אלא היה לו שותף נוסף לנזק.

ביארנו בשיעור, כי האפשרות השנייה מסתדרת דווקא לפי ההבנה שהחיוב לא נובע מכך שלא שמרתי, אלא מכך שממוני הזיק, ולכן כל שלא ממוני הזיק לבד, אף שיתכן שהסבירות הייתה גבוהה, עדיין יתכן שלא הייתי חייב, כי לא ממוני הזיק אלא רק בשיתוף דבר נוסף. ואילו לפי ההבנה הראשונה הסיבה לחיוב היא משום שלא שמרתי, ולכן צריך להסביר שמבחינה מציאותית פחות שייך לדרוש ממני לשמור במציאות שכרגע אין סיבה לצפות נזק, שהרי חסר מרכיב שיגרום לנזק.

את האפשרות הראשונה כתב במפורש התפארת ישראל בפירושו למשנה:
שיש בהן רוח חיים. ר"ל שהם בעלי רצון, ולהכי צריך לשמרן יפה.

ואת הפירוש השני כתב הרב שלמה זלמן אויערבך בחידושו לב"ק.

[בשיעור דיברנו גם על היחס בין כוח אחר מעורב בו, לאין בו רוח חיים, אך כעת נניח לזה]

ההבדל בין שור מבעה ואש לבור

המשנה ממשיכה:

ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק, כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק.
כלומר, גם לאש יש חומרא, אמנם לא ביחס לשור ומבעה, אך ביחס לבור. בבור המזיק לא הולך לניזק, אלא
הניזק מגיע אליו, לכן לכאורה גם לניזק יש מימד של אחריות.

המכנה המשותף בין הנזקים

ממשיכה המשנה:

הצד השוה שבהן – שדרכן להזיק ושמירתן עליך. וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק
במיטב הארץ.

כלומר, בסופו של דבר לכל האבות מזיקים הכתובים במשנה יש מכנה משותף, שאלו דברים שאנו יודעים
שיכולים להזיק וחייב בעליהם (או האחראי עליהם) לשמור שלא יזיקו וכשלא עשה כן- מוטל עליו חיוב
תשלום במידה והדבר שבבעלותו (או שהוא אחראי עליו) הזיק.
אך עדיין חשוב יש לזכור!!! יש משמעות להבדל בינם, לעניין חילוקי הדינים, שלכל אב הזיק יש מציאות
שבהם יפטר מהחיוב, בשונה מחבירו.

מהו הפטור בקרן?-

שכשהוא תם משלם חצי נזק, ורק מגופו של השור, ושלדיעה אחת בגמ' החיוב הוא בתורת קנס, ולא נגבה
בימינו.

מהו הפטור בשן ורגל?-

שאינ לחייב ברשות הרבים.

מהו הפטור באש?

שאינ לחייב בטמון.

מהו הפטור בבור?

שלא מחייבים בו על כלים שנשברו.

פרק שלישי- הגמרא- ביאור שאלת הגמ' 'תולדותיהן כיוצא בהן?

הגמ' פותחת בדיוק מן המשנה:

מדקתני אבות – מכלל דאיכא תולדות.

כלומר, הגמ' מדייקת שישנו מושג של תולדה של אב ההיזק. אך הגמ' לא אומרת מה המשמעות של המושג תולדה.

ההבנה הפשוטה הייתה לומר, שכשם שחייבים על היזק של האב' כך חייבים על התולדה.

אך לאור כך צריכים אנו להבין את שאלת הגמ' מיד לאחר מכן:

תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן?

מה פירוש שאלת הגמ'? הרי הגמ' משפט קודם לכן קבעה כי יש לאבות תולדות, ולכאורה המשמעות שיש לחייב על התולדות כשם שיש לחייב גם על התולדות, א"כ מהי השאלה האם הן כיוצא בהן או שאינן כיוצא בהן.

א. שיטת רש"י

מדברי רש"י בדף ב: עולה כי השאלה היא- האם יש לחייב גם על נזק של התולדה' כשם שמחייבים על הנזק של האב, וכך לשון רש"י:

והכא תולדות לנזקין מאי? מי אמרינן תולדות כיוצא בהן לא שנא אב ל"ש תולדה אם הזיק משלם

או לזמא לא.

פירושו של רש"י מעלה תמיהה רבה!! , אם נאמר שאין לחייב על התולדות, אז מה המשמעות של הדין שעשתה הגמ' במשנה שיש לאב תולדות, מה ההשלכה ההלכתית של המושג תולדות אם במידה והם הזיק, אין לחייב על היזקם?

ר' דוד פוברסקי נדרש לקושיא זו, וכך הוא מתרץ:

ואולי אפשר להדין תולדה הוי רק לענין דיהא בהן 'איסור' מזיק, דאף אי נימא דליכא בהם דין

חיוב תשלומין, דכל דין "חיוב" מזיק הוי רק על נזק שע"י אבות, ולא ע"י תולדות, אפ"ה הוי

בהו דין תולדה לענין שיהא בהם "איסור" מזיק.

וזהו הספק אי תולדותיהן כיוצ"ב ואיכא בהו נמי "חיוב" מזיק, או לאו כיוצ"ב והוי בהו רק

איסורא למזיק, ולא חיוב ממון למזיק.

ומלינו כן דהחיוב ממון והאיסור אין תלויין זב"ז.

כלומר, ר' דוד פוברסקי מתרץ שהדיוק הוא שכשם שיש איסור להזיק 'באב', כך יש איסור להזיק בתולדה, אך יתכן שעל האב יש גם חיוב תשלום במידה והזיק, אך ביחס לתולדה זהו איסור בלבד, אך במידה והזיק לא חייב לשלם.

בשיעור הערנו שפירושו של ר' דוד קשה, שהרי המשנה כלל לא מזכירה שיש איסור להזיק, וכיצד ניתן לומר שהגמ' מדייקת מהמשנה דין שכלל לא הוזכר בה.

לאור זאת הבאנו מדבריו של הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ב"ק) שביאר באופן דומה, אך בשינוי משמעותי וכתב שהדיוק הוא שישנה חובת שמירה על התולדה' כשם שיש על האב, ואכן חיוב השמירה מוזכר במשנה: 'שמירתו עליך'.

(לאור כך הסתפק הגרש"ז האם במידה ולא שמר בתולדה, הוא מחוייב כפרה משום שעבר איסור, או שזוהי חובה בפני עצמה ואינה איסור)

פירוש זה ברש"י מחזיר אותנו למה שהקדמנו בפתיחת דברי המשנה, שלהגדרת אב ההיזק יש ב' משמעויות:

○ **האחד, עצם החיוב לשלם.**

○ **השני פרטי דיניו והפטור שיש בכל אב היזק.**

רש"י מבין שהגמ' עוסקת בדמיון של התולדה בנוגע לחיוב לשלם ולא ביחס לפרטי דיניו

ב. שיטת הר"ף

לשון הר"ף:

תולדותיהן כיוצא בהן או לא?

פירוש – כיון דקיי"ל דנזק שלם ממונא הוא וחצי נזק קנסא הוא ומועד שהזיק משלם נזק שלם מן העליה ותם משלם חצי נזק מגופו.

בעינן למידע הני תולדות דהני אבות אי כיוצא בהן נינהו דכל מועד מינייהו תולדה דיליה כוותיה ומשלם נ"ש מן העליה ותם תולדה דיליה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו או דלמא

תולדותיהן לאו כיוצא בהן

מדברי הר"ף עולה שאין ספק שכשם שחייבים על היזק שנעשה ע"י אב נזיקין, כך יש לחייב גם על תולדותיו, וכל ספק הגמ' הוא ביחס לפרטי הדינים של התולדה, האם הם שויים לדיני האב או שיש חילוק בינם.

הר"ף התעסק אך ורק בפרטי הדינים השייכים לאב הנזק קרן שעל נזק תם משלם חצי נזק ולא נזק שלם, וכן להלכה מסיקה הגמ' בדף טו. שהנזק הוא בשור תם הוא בתורת 'קנס' ואינו חיוב תשלום רגיל ואינו נגבה בפני ב"ד שאינם סמוכים, וכן תשלום זה נגבה רק עד שוויו של השור המזיק, ולא מעבר לכך [מגופו]. הר"ף כותב שהשאלה היא גם התולדות דומות לאבות בעניין זה.

ר' דוד פוברסקי העלה שאלה, מדוע בחר הר"ף לעסוק רק בעניינים הקשורים לתם ומועד ולא בהבדלים אחרים שיש בין אבות הנזיקין השונים, וכך כתב:

אך לכאורה ל"ע, מאי טעמא פירשן הנידון בגמ' רק לענין החילוק בין תם ומועד, לחילוק – זה הו"ק רק בקרן.

הרי ה"ה דיך להסתפק נמי בחילוקי הדינים בתשלומין לאשכחן בשאר אבות נזיקין, כגון בור דפטור על כלים, ואש דפטור על טמון, ואן ורגל דפטורים ברה"ר, האם התולדות שלהם הוו כיוצא ב, ויש בהתולדות נמי הגך דיני פטורים שנאמרו בהאבות, או לא?

בשיעור ביארנו שניתן להבין את דברי הר"ף בב' אופנים:

שיטת הגר"ז – הגר"ז סבר שאכן הר"ף הביא דוגמא בלבד, וכל כוונתו היא ששאלת הגמ' היא האם התולדות דומות לאבות רק בכך שהם נחשבים כ'מזיקים' ובמידה והזיקו חייבים לשלם. אך אין לדמותם

לאבות לעניין הפטורים שיש בכל אב נזיקין (כגון פטור כלים בבור, או פטור טמון באש ופטור ברה"ר לשון ורגל), או שהדמיון בין האב לתולדה הוא גם בפרטי דיניו.

ביאור שני שמבוסס במעט על הרב פוברסקי- הרב פוברסקי מעיר שמפשט דברי הר"ף נראה שהספק שלו הוא רק הקשורים להבדל בין תם למועד.

בשיעור רצינו לבאר שהגמ' התלבטתה האם הגדרת התולדות של האב נקבע לפי הדמיון החיצוני של האיבר בו נעשה הנזק, ולכן נשיכה תהיה תולדה של שן, אך היא לא תהיה דומה לשן בדיניה, משום ששן הוא נזק שגרתית בעוד נשיכה אינה שגרתית, ולכן בזה תהיה דומה לקרן שב3 פעמים הראשונות חובת התשלום הוא רק חצי נזק בתורת קנס ורק מגופו של המזיק, או שמא הגדרת התולדה של האב נעשית ע"י הדמיון המהותי בינם, וממילא כשם ששן ורגל מועדים מתחילתם כך גם תולדותיהם.

בעניין זה הבאנו שאמנם ממסקנת הגמרות נראה שהתולדות שוות לאבות, כלומר שהגדרת התולדה נעשית ע"י דמיון מהותי בין האב לתולדה וממילא גם דינם שווים.

אך נראה שהגמ' שאלה זאת בכדי לשלול את העמדה שמציגה המכילתא דרשב"י שם עולה שהתולדה מוגדרת לפי הדמיון החיצוני, ולא המהותי, ולכן יתכן שתהיה שן תמה שתשלם בתחילה רק חצי נזק, וכן רגל תמה שתשלם בתחילה רק חצי נזק, וכך לשון המכילתא:

ושלח את בעירה אין לי אלא שן לאכל את הראוי לה ולרגל לשבר כדרך הילוכה מנין לשן לאכל את שאין ראוי לה. ולרגל לשבר שלא כדרך הילוכה ת"ל ובער בשדה אחר לרבות דברים אחרים יכול על הכל משלם נזק שלם ודין הוא והלא שור שהזיק את חבירו בכלל היה ולמה יצא להקיש אליו מה שור מיוחד שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם כך כל דבר שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם.

כלומר, בניגוד לעמדת הגמ' הגמ' באמת סבורה שהגדרת שן יכולה להיות גם בפעולה חריגה, ועדיין היא תיחשב כתולדה של שן, אך דיניה יהיה שווים לקרן שבג' פעמים הראשונות משלם הבעלים רק חצי נזק. נראה שלפי הר"ף הגמ' באה בדיוק לשלול את עמדת המכילתא..

ביאור זה מכווין אותנו לשאלה מהי באמת הגדרת אב הנזק הקרן, האם המאפיין היחודי רק לו הוא בכך שהוא משונה ולכן בתחילה משלמים רק חצי נזק, או שיש מאפיין אחר.
על כך נרחיב בפרק העוסק בהגדרת אב הנזק קרן.

פרק רביעי- הגדרת אב הנזק קרן

[בכדי לא להכביד עליכם, לא נביא כאן את הסוגיא באריכות רבה, אלא בתמצות, ורק את עיקרי הדברים]
תמצות הגמ':

הזכרנו לפני כן, שהגמ' שאלה האם התולדות הם כמו האבות?
רב פפא השיב על כך שיש מן התולדות שהם כמו האבות ויש שאינם כמו האבות.
הגמ' דנה ומוכיחה כי אב הנזק הכתוב בתורה בפסוק "כי יגח" הוא קרן ומביאה לכך תימוכין בב' פסוקים, כאשר ממסקנת הגמ' עולה שאב הנזק קרן קיים בין בקרן שהיא תלושה ובין שהיא מחוברת.
הגמ' ממשיכה ומבארת שהתולדות של אב הנזק קרן הם: נגיפה (כלומר דחיפה בגוף), נשיכה, רביצה, ובעיטה.
הגמ' שואלת מדוע נשיכה אינה תולדה של אב הנזק קרן, והרי היא נעשית בשן כמו אכילה של הבהמה?
הגמ' משיבה שנשיכה לא יכולה להחשב כתולדת שן, משום שהגדרת אב הנזק קרן הוא בכך שהבהמה נהנית ממה שהיא מזיקה, ואילו כשהבהמה נושכת היא לא נהנית מכך.
ממשיכה הגמ' ושואלת מדוע רביצה ובעיטה אינם תולדות של אב הנזק קרן, והרי הם נעשים ברגל?
על כך משיבה הגמ' שמעשים אלו אינם יכולים להיחשב כתולדות של רגל, משום שהגדרת אב הנזק קרן הוא בכך שהזיקו מצוי, ואילו נזקים אלו אינם מצויים.
עד כאן, לא נתנה הגמ' הגדרה חיובית לאב הנזק קרן, אך למדנו שכאשר יש הנאה לנזק או שהוא מצוי, יש לשייכו לשן (בהנאה) או לרגל (כשהוא מצוי).

נחזור לדברי הגמ':

הגמ' חוזרת ומנסה להבין את דברי רב פפא שקבע כי יש תולדות שאינם כאבות.
שואלת הגמ' האם ניתן לומר שתולדות קרן אינן כקרן.
הגמ' דוחה שלא ניתן לומר כן, משום שהתולדות דומות ממש לאב, כשם שבנגיחה בקרן יש כוונה להזיק, וזהו ממונך ושמירתו עליך, כך הדבר ביחס לתולדות הקרן.
על ממשיכה הגמ' לנסות ולחפש על מה דיבר רב פפא.

ביאור הגדרת אב הנזק 'קרן'

בשיעור הארכנו בכך שעדיין לא ברור האם הגדרת קרן היא בכך שיש בפעולת הנזק של הבהמה כוונה להזיק או בכך שאין לבהמה הנאה ואין הדבר מצוי.
אך לכאורה פשוטות הגמ' בסופה שהגדרת האב הוא בכוונה להזיק, וכך כתוב גם בהמשך הדפים הראשונים של המסכת.
אמנם בפרק שני בדף טו. הגמ' קובעת שכלב שאכל כבש גדול, חייב לשלם חצי נזק בלבד, וזהו קנס שלא נגבה בבל, וזאת משום שהוא משונה.
קביעה זו של הגמ' קשה? שהרי בפעולת אכילה לכאורה אין כוונה להזיק, וגם יש לכלב הנאה, א"כ מדוע שנזק כזה יחשב כקרן ולא כשן?

בשיעור הבאנו ב' תירוצים מרכזיים ליישב בין ההגדרה שנראית בתחילת המסכת שאב הנזק קרן מוגדר בכוונה להזיק, לבין ההגדרה שרואים בדף טו ובהמשך שאב הנזק קרן מוגדר בכך שזו פעולה משונה.

הרש"ש מבאר שאין לנסות וליישב בין ב' המושגים (משונה, וכוונה להזיק) והם אכן ב' מושגים סותרים הנתונים במחלוקת אמוראים וכפי שיתבאר:

ישנה מחלוקת אמוראים- האם התשלום של בהמה תמה שהזיקה הוא תשלום ממוני רגיל ככל תשלום הנזיקין, וזאת משום שהבעלים היו אמורים לצפות ולהיזהר שהבהמה שלהם עלולה ליגח וזאת על אף שהיא 'תמה' ולא נגחה מעולם, אלא שהתורה חסה על האדם ומיעטה את התשלום משום שהוא פחות צפוי משאר נזקי הממון. או שהתשלום של בהמה תמה שהזיקה אינו תשלום ממוני רגיל אלא הוא 'קנס' שקנסה תורה. זאת משום שעקרונית לא היה צריך לחייב אדם על נזק כזה שאינו צפוי, ומכול מקום התורה הטילה חיוב של חצי נזק כקנס, בכדי לגרום לאנשים לשמור שמירה יתירה על בהמתם.

הרש"ש מסביר כי השיטה הסוברת שהתשלום בנזק של בהמה תמה שהזיקה הוא תשלום ממוני, ודאי לא סוברת שזהו נזק משונה, שהרי היה לאדם לצפות אותו. על כן לשיטה זו יש ודאי הגדרה אחרת לאב הנזק קרן והוא הכוונה להזיק. לעומת זאת השיטה הסוברת שהתשלום בבהמה תמה שהזיקה אינו ממוני, ודאי סבורה שזהו נזק שאינו צפוי ו'משונה'.

יוצא אם כן כי לפי הרש"ש- הגמ' בדף ב. כתבה את ההגדרה של כוונה להזיק לפי השיטה שהחיוב בחצי נזק הוא ממון ואינו קנס. אך להלכה בדף טו מסיקה הגמ' שהחיוב הוא קנס. ממילא מכאן ואילך ההגדרה שהגמ' נותנת לאב הנזק קרן היא ההגדרה של 'משונה', ואין כלל משמעות לשאלה אם הבהמה עשתה כן ממטרה להזיק, או ממטרת הנאה. לשיטה זו שהיא השיטה להלכה, כל שהנזק נעשה באופן חריג ובלתי צפוי. קרי -משונה- זהו נזק קרן שחייבים עליו ברה"ר, ובג' פעמים הראשונות משלמים רק חצי נזק.

כפי שצינו שיטה זו מבוססת על תוספות, וזה מסביר מדוע תוספות אומרים שנחש נושך כוונתו להזיק ואינו עושה כן להנאה, ואעפ"כ היות ונשיכת נחש צפויה ואינה חריגה, היא אינה מוגדרת כנזק 'קרן' אלא כנזק 'רגל' ואין לחייב על נזק כזה ברה"ר.

הדוחק בשיטה זו- הדוחק הוא שאנו נאלצים להסביר שדברי הגמ' בדף ב' שנאמרו כדבר סתמי, נתונים במחלוקת, וזהו דבר שלא רמוז בגמ' שם.

ב. שיטה המבוססת על ביאורו של הרב מרדכי שטרנברג

בשיעור הצענו ביאור נוסף ליישב בין הגמ' בדף ב. הקובעת שהגדרת אב הנזק קרן הוא 'כוונתו להזיק', לבין הגמ' בדף טו הקובעת שהגדרת אב הנזק קרן נקבע לפי החריגות של הפעולה, וכלשון הגמ' 'משונה'.

בשיעור ביארנו כי המושג כוונתו להזיק, בלאו הכי אינו ברור מספיק- מדוע אכפת לנו מהו המניע של הבהמה, וכי אנו מענישים את הבהמה על מעשיה? לכאורה אנו צריכים לדון אך ורק על בעלי הבהמה, האם היה להם לצפות את הנזק המתקרב או לא? לא אמור להיות אכפת לנו מה גרם לבהמה לעשות זאת. מעבר לכך ההנחה שלבהמה יש כוונה להזיק, קצת מוזרה. הבהמה לכאורה מונעת מאינסטינקטים ולא מכוונת זדון זו או אחרת.

לאור כך הבאנו את ביאורו של הרב שטרנברג המבאר שהמונח 'כוונתו להזיק', פירושו שהבהמה עושה פעולה שאינה פעולה נורמטיבית, אשר ברצוננו לאפשר במרחב הציבורי. נרחיב ונבאר כי בהקדמה לנזקי ממון ביארנו כי כאשר התורה מחייבת על נזקים שנגרמים מממונו של האדם, היא לוקחת בחשבון כי ברגע שהיא מחייבת אותו על הנזקים, היא מגבילה אותו ביכולת להשתמש בחפציו. ביאור זה מסביר מדוע לא מחייבים על נזק של שן ורגל ברה"ר, וזאת משום שרצונה של התורה היא שהאדם יוכל להסתובב עם בהמתו ברה"ר ולא יחיה בחשש מתמיד שמא היא תאכל משהו בדרך או תדרוך על משהו. במרחב הציבור התורה מעדיפה שהניזק יזהר שלא ינזק ולא המזיק. כל זה נכון כאשר פעולת הנזק, היא צורת חיים שברצוננו לאפשר במרחב הציבור. אך ישנם פעולות שאינם לגיטימיות ואין ברצוננו לאפשרם. לדוגמא,

נחש שנושך, על אף שהוא עושה כן תמיד, זהו פעולת לא לגיטימית של נזק, אין לתורה שום מוטיבציה לאפשר לנחש להסתובב ברשות הרבים, וכן לאפשר לכל בהמה טורפת אחרת. א"כ המונח 'כוונה להזיק' לפי ביאור זה טומן בתוכו את ההגדרה שהמעשה אינו 'לגיטימי'. לאור זה ניתן להבין שהמושג 'משונה' הוא השלמה לאותו רעיון. כאשר כלב טורף חיה גדולה ולא נוהג כדרך כל הכלבים, אין לתורה שום מניעה לאפשר לו לעשות כן במרחב הציבורי ואין זה משנה שהוא עושה כן להנאתו, עדיין זוהי פעולה שאיננה לגיטימית.

לפי ההבנה זו יוצא שאין כלל סתירה בין הגמרות!!! המונח כוונה להזיק, והמונח משונה, הם מונחים דומים הבאים להבהיר נקודה, אחת- פעולה אשר איננה לגיטימית לא תתאפשר במרחב הציבורי.

יש להעיר שמשונה וכוונתו להזיק אינם מונחים זהים. אך הרעיון שעומד מאחוריהם זהה.

לדוגמא: נחש המסתובב ברה"ר ומזיק, הוא אינו משונה, אך כוונתו להזיק ועל כן הוא לא לגיטימי. כמו כן כלב שאוכל כבשה, הוא לא מתכוון להזיק, אך זו פעולה חריגה ואיננה משונה, ולכן היא לא לגיטימית. שיטה זו תואמת למה שמבארים בדעת הרמב"ם שבניגוד לשיטת תוס' סובר שנזק של נשיכת נחש נחשב כקרן מועדת וזאת על אף שאין היא משונה, אך עדיין זו כוונה להזיק, ופעולה שאינה לגיטימית.

הרווחים שיש בשיטה זו, על פני השיטה הקודמת:

1. **הגמ' לא חלוקות-** אין צורך לומר שהגמרות חלוקות זו על זו, מבלי שהגמ' טרחה לומר זאת.
2. **מובן הקשר בין נזק קרן בתם לנזק קרן במועד-** לפי הגדרה זו מובן שיש קשר הדוק בין נזק של שור תם לנזק של שור מועד ששניהם אינם לגיטימים, וזאת בניגוד להסבר שמבין שהכול הולך לפי יכולת צפיית הנזק, שלפי זה נזק של שור מועד דומה יותר לנזק של רגל, שהרי כבר היה לך לצפות זאת.
3. **מובן מדוע גם שן מוגדרת כ'אורחיה' אך אינה מוגדרת כ'היזקה מצוי'-** לפי זה ניתן להבין שהגדרת המושג 'אורחיה' אין פירושו שהוא דבר שצופים אותו וקורא תדיר, אלא שזו הדרך התקינה והלגיטימית, ובזה מובן מדוע הגמ' מגדירה גם את הנזק שן ורגל כ'אורחיה', וזאת למרות שביחס למושג היזקו מצוי, הגמ' אומרת זאת רק ביחס לנזק של רגל. הביאור הוא שנזק של רגל הוא אמנם מצוי יותר ושכיח יותר, אך גם נזק שנעשה בשן, הוא אמנם מצוי פחות, אבל הוא דרך התנהלות תקינה של הבהמה וכך דרכה, וברצון התורה להמשיך ולאפשר לבהמה להתנהל במרחב הציבורי בהתנהלות זו שהיא לגיטימית.
4. **מובן המושג 'כוונתו להזיק'-** שיטה זו מבארת לנו את המושג 'כוונה להזיק', ומגדירה שאין הכוונה לכך שאנו שופטים כביכול את הבהמה, אלא אנו בודקים האם זו התנהלות תקינה שהתורה רוצה לאפשר במרחב הציבורי.